

БЕСПЕКА Г.С.

УДК 159.923

*науковий кореспондент,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ*

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ: ЕМПІРИЧНІ РЕФЕРЕНТИ

В роботі феномен персоніфікації досвіду як ресурсу подолання негативних переживань обґрунтовано і розглянуто в контексті медичної психології, зокрема відносно застосування нейропсихологічного дослідження його інваріант. Розроблено емпіричну модель персоніфікації досвіду як ресурсу подолання негативних переживань особистості, встановлено її змістовність за наступними типами: «Проактивна компенсаторна персоніфікація», «Дефіцитарне самодистанціювання», «Соматизована дефіцитарна нарцисичність», «Патентність»; визначено процесуальність механізму персоніфікації.

Ключові слова: персоніфікація, травма, досвід, персональність.

Постановка проблеми. Проблема клініко- та нейропсихологічних досліджень ресурсного потенціалу, соматизації та патологізації переживань об'єктивного (біографічного) досвіду особистості, представляється однією з соціально значимих науково доцільних студіювань сучасної медичної психології (С.Д.Максименко, Б.М. Ткач, 2020; М.В. Маркова, 2017, 2019; Н.В.Родіна, 2019).

З огляду на дослідження порушень адаптаційного синдрому (О.В. Галацан, Г.М. Сіроштан, Б.В. Михайлов, Є.В. Кришталь, М.В.Маркова, Н.О. Марута, І.В. Лінський, Л.Ф. Шестопалова, Г.М.Кожина, Б.С. Федак, І.М. Сарвір, 2016) актуальності набуває імплементація відповідних теоретичних узагальнень на рівні нормологічних предиспозицій (В.В. Чугунов, 2020) та в практику клінічної психодіагностики, нейропсихології та психокорекції.

Феноменологія переживання представлена в медико-психологічних дослідженнях в контекстах: диференціально-психологічного аналізу переживання кризи (О.П. Саннікова, 2015; М.О. Марценюк, 2015); макросоціального стресу (М.В. Маркова, 2019; Н.В. Родіна, 2019); життєстійкості та психологічного благополуччя (Н.В. Каргіна, 2017; В.Є. Луньов, 2019) травматичних подій (І. М. Ушакова, 2016); та їх психолінгвістичної репрезентації в автобіографічній пам'яті у вимірах репродукції та реконструкції (Л.О. Засекіна, 2016). Останнє актуалізує питання узагальнення та структурування особистісного досвіду в континуумі дисоціації – інтеграції, первинної дезінтеграції та вторинної реінтеграції (Т.С.Яценко, 2019).

З огляду на численність парадигм ресурсності індивіда

метатеоретичним узагальненням широкого кола питань адаптації-дезадаптації, інтеграції-дезінтеграції особистісного досвіду може виступити концепт персоніфікації (N. Tsur, G. Shahar, R. Defrin, Y. Lahav, K. Ginzburg, 2017; S. Brooks, R. Amlôt, G. Rubin, N. Greenberg, 2020).

Разом з тим, невирішеними питаннями лишаються уточнення предиспозицій персоніфікації досвіду з огляду на обумовленість іншими ресурсами, зокрема життєстійкістю, функціональністю Я та симптомокомплексами дезадаптивної самодетермінації.

Окремих досліджень моделювання персоніфікації як феноменології, стану та процесу. Уточнень потребує метатеоретичне узагальнення клініко- та нейропсихологічне дослідження інваріант персоніфікації, що зумовило вибір теми дослідження.

Аналіз останніх праць. Персоніфікація розглядається з огляду на алоstaticну теорію стресу (B. McEwen, 1998, 2017); гіпотезу невідповідності М.В.Шміта (M.Schmidt, 2011); транзакційної теорії копіngu (R.Lazarus, 1966); когнітивно-експерієнтальну теорію (S. Epstein, 1990), особистісно-центровану модель посттравматичного зростання (S Joseph, & P.Linley, 2004), концепцію базисних переконань (R.Janoff-Bulman, 1992) та функціонально-дескриптивну модель посттравматичного зростання (R.Tedeschi & L.Calhoun, 1996); контекст взаємовідношень між філогенетичним та онтогенетичним досвідом (Н.В.Родіна, 2010).

Нами проаналізовано типи персоніфікації: центральну, відповідно до якої досвід переживання поточного моменту стає приналежним до Я (G.Edelman & G.Tononi, 2000; D. Stern, 2004); розширену, до якої відносяться ментальні дії, що дозволяють індивіду співвідносити переживання з різних часових контекстів до змісту Я, та диференціювати їх (P.Ja net, 1928, 1929).

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз і визначення чинників персоніфікації травматичного досвіду особистості.

Виклад методики і результатів дослідження. Емпірична модель персоніфікації досвіду як ресурсу подолання негативних переживань особистості. Шляхом застосування процедур факторного аналізу (метод виділення факторів: метод головних компонент; метод обертання: варимакс з нормалізацією Кайзера) розроблено чотирифакторну модель персоніфікації досвіду (рис.1).

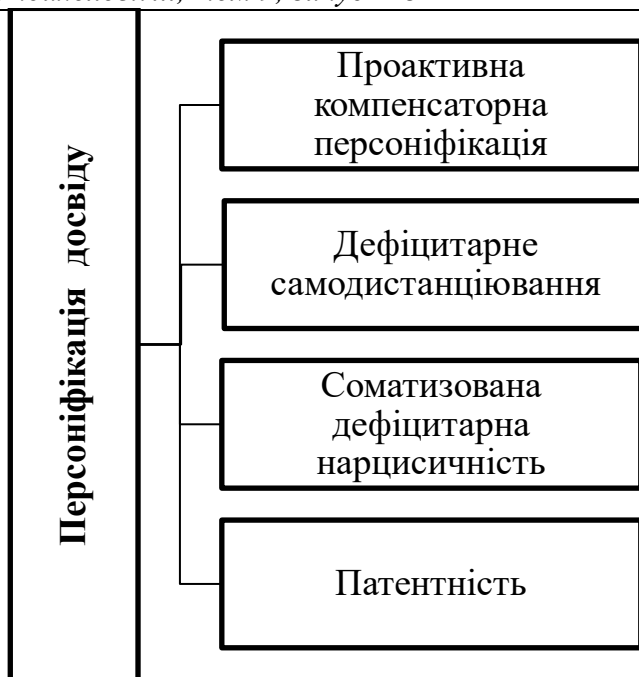

Рис.1. Емпірична модель персоніфікації досвіду як ресурсу подолання негативних переживань особистості

Перший фактор «Проактивна компенсаторна персоніфікація» представлено такими змінними як: власне, персональністю екзистенції (0,872), відповідальністю (0,822), прийняттям виклику (0,774), прийняттям відповідальності (0,756), ворожістю (0,668), деструктивністю агресії (0,644), деструктивністю зовнішнього Я-відмежування (0,612), конструктивним нарцисизмом (0,601), здатністю до позитивних переоцінок (0,578), параноїдністю (0,544), деструктивною сексуальністю (0,535), конфронтаційним копінгом (0,501).

Зміст другого фактору «Дефіцитарне самодистанціювання» узагальнює наступні особливості: самодистанціювання (0,793), копінг стратегії втечу-уникнення (0,779) та дистанціювання (0,766), дефіцитарність зовнішнього Я-відмежування (0,735), дефіцитарність внутрішнього

Я-відмежування (0,701), obsесивно-компульсивний розлад (0,688), інтерперсональну чутливість (0,656), нав'язливі страхи (0,643), дефіцитарні прояви тривоги/страху (0,621).

Зміст третього фактору «Соматизована дефіцитарна нарцисичність» визначається соматизацією (0,755), важкістю наявного дистресу (0,742), дефіцитарним нарцисизмом (0,731), копінгом пошуку соціальної підтримки (0,722), дефіцитарністю сексуальності (0,655), екзистенційним прагненням до свободи (0,642), деструктивністю внутрішнього Я-відмежування (0,612), психотизмом (0,501).

Зміст четвертого фактору «Патентність» складають: залученість як компонент життестійкості (0,645), копінг за типом планування

вирішення проблем (0,633), конструктивність зовнішнього Я-обмеження (0,601), конструктивна сексуальність (0,549).

На подальших етапах узагальнено зміст феномену персоніфікації через визначення структури зв'язків показника персональності, який з огляду на наші теоретичні дослідження складає основу персоніфікації як процесу (рис.2).

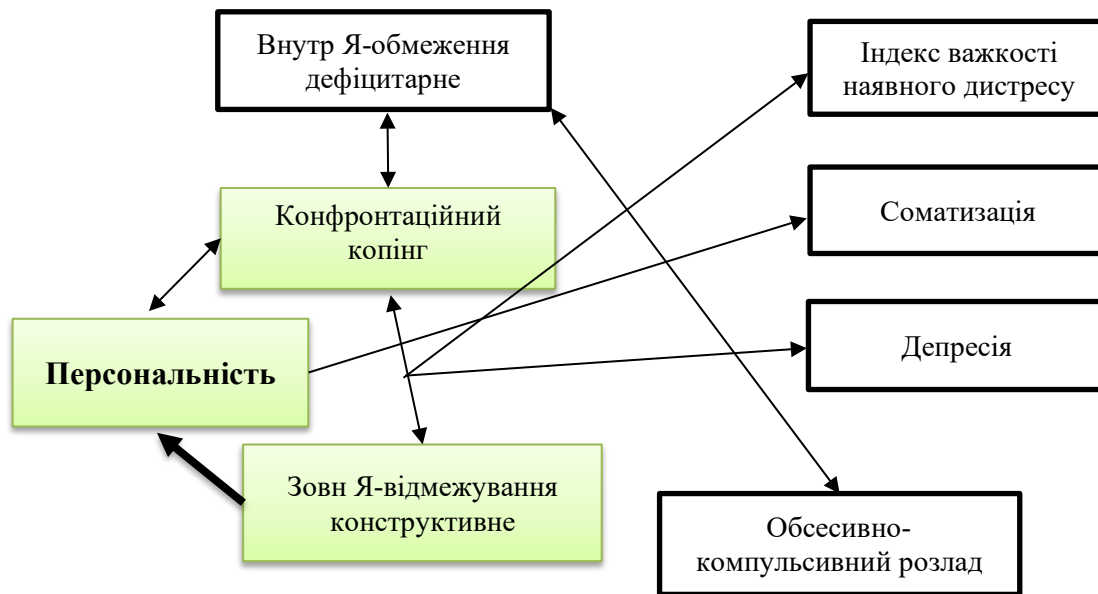

Рис. 2. Змістовність персоніфікації як процесу

На підставі кореляційного аналізу ($p=0,01$) встановлено тріаду «персональність - конфронтаційний копінг - конструктивність зовнішнього

Я-відмежування», що розкриває змістовність персоніфікації як процесу. Виявлено, що процес персоніфікації побудовано на злагодженому механізмі конструктивного відмежування на рівні «зовнішнє-внутрішнє», що забезпечує як адекватність інтерналізації досвіду, так і можливість відкидання окремих його аспектів, обумовлених здатністю до конфронтаційних моделей поведінки. Встановлено ймовірність впливу механізму персоніфікації на зниженні індексу наявного дистресу ($p=0,05$), соматизації ($p=0,01$), депресії (0,01). Також виявлено взаємообумовленість obsесивно-компульсивного розладу та дефіцитарності внутрішнього Я-відмежування ($p=0,05$).

Отримані результати зумовили необхідність проведення корекційного впливу та уточнення нейро-психологічних інваріант переживання травматичного досвіду.

Висновки.

За результатами клініко-психологічного дослідження розроблено емпіричну модель персоніфікації досвіду як ресурсу

подолання негативних переживань особистості з огляду на змістовність екзистенціальності, життєстійкості, конструктивності-деструктивності-дефіцитарності Я-функцій, копінг-ресурсів, дезадаптації, невротизації та психосоматизації індивіда; встановлено її змістовність та процесуальність. Представлено інваріанти персоніфікації досвіду за типами: проактивна компенсаторна персоніфікація; дефіцитарне самодістанціювання; соматизована дефіцитарна нарцисичність; патентність.

Емпірично визначено тріаду «персональність - конфронтаційний копінг - конструктивність зовнішнього Я-відмежування», яка узагальнює коло понять персоніфікації як процесу. Доведено, що процес персоніфікації відповідає механізму конструктивного відмежування на рівні «зовнішнє-внутрішнє», що забезпечує як адекватність інтерналізації досвіду, так і можливість відкидання окремих його аспектів, обумовлених здатністю до конфронтаційних моделей поведінки. Констатовано наявність впливу механізму персоніфікації на зниженні індексу наявного дистресу, соматизації, депресії. Визначено взаємообумовленість обсесивно-компульсивного розладу та дефіцитарності внутрішнього Я-відмежування.

Список використаних джерел

1. Галацан, О.В., Сіроштан, Г.М., Михайлов, Б.В., Є.В. Кришталь, М.В. Маркова, Н.О. Марута, І.В. Лінський, Л.Ф. Шестопалова, Г.М. Кожина, Б.С. Федак, І.М. Сарвір (2016). Медико-психологічна реабілітація учасників АТО і тимчасово переміщених осіб : методичні рекомендації. – Харків.
2. Засєкіна, Л. (2016). Переживання подій та їх психолінгвістична репрезентація в автобіографічній пам'яті: репродукція чи реконструкція. Психолінгвістика. Вип. 20(1). - С. 65-77. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2016_20%281%29__7
3. Маркова, М. В. та ін.(2019). Особливості формування та таргетно-диференційованої психокорекції психологічної дезадаптації у жінок з неонкологічними захворюваннями щитоподібної залози. Проблеми ендокринної патології. - 2019. - № 3. - С. 42-51.
4. Максименко, С. Ткач, Б., Литвинчук, Л., Онуфрієва, Л. (2020). Нейропсихолінгвістичне дослідження політичних гасел із зовнішньої реклами. PSYCHOLINGUISTICS, 26(1), 246-264. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-1-246-264>
5. Родіна, Н. В. (2010). Особистісні характеристики як ресурси долаючої поведінки. Огляд деяких сучасних теорій копіngu. Проблеми сучасної психології, 7, 608–633.
6. Ткач, Б. М. (2018). Нейропсихологія девіантної поведінки: монографія. Львів: ННБК «АТБ».

**PERSONIFICATION OF TRAUMATIC EXPERIENCE:
EMPIRICAL REFERENCES**

In this paper, the phenomenon of personification of experience as a resource for overcoming negative experiences is substantiated and considered in the context of medical psychology, in particular regarding the application of neuropsychological research and its invariant. An empirical model of personification of experience as a resource for overcoming negative personal experiences has been developed, its content has been established by the following types: “Proactive compensatory personification”, “Deficient self-distancing”, “Somatized deficient narcissism”, “Patent”; the procedurality of the personification mechanism is determined.

Key words: *personification, trauma, experience, personality.*